

ATEİZM VE ELEŞTİRİSİ

Dr. Enis Doko

Temel Kavramlar

Allah'ın var olduğuna inanan görüşe felsefede Teizm denir. Teizm Allah anlamına gelen Yunanca Theos kelimesinden türetilmiştir. İslam, Hristiyanlık, Yahudilik gibi ilahi dinler Teizmi savunurlar. Bu dinlere göre her şeye kadir, sonsuz merhametli ve iyi, her şeyi bilen bir yaratıcı vardır. Ateizm, anlam olarak Teizmin reddi demektir. Diğer bir deyişle Ateizm tanrının var olmadığına olan inançtır.

İnanç kelimesi çoğu zaman yanlış bir şekilde, delilsiz, körü körüne, dogmatik bir şekilde bir iddianın doğru olduğunu düşünmek olarak algılanır. Oysa bu doğru değildir, inançlar ikiye ayrılır: Gerekçelendirilmiş inançlar ve gerekçelendirilmemiş inançlar. Söz konusu tanım sadece gerekçelendirilmemiş inançlar için geçerlidir, gerekçelendirilmiş inançlar herhangi bir makûl gerekçe ya da delile bağlı olarak bir iddianın doğru olduğunu düşünmektir. Bazı yeni ateistlerin bu yanlış algıdan hareketle “İnanmak istemiyorum, bilmek istiyorum” gibi sloganlarla dini eleştirdiğine rastlarız. Oysa bilginin kendisi de bir inanç türüdür, bilgi doğru olma özelliğine sahip gerekçelenmiş bir inançtır. Dünyanın yuvarlak olduğunu

biliyorum, ama dünyanın yuvarlak olduğuna inanmıyorum demek saçmadır, bir şeye inanmadan onu bilemezsiniz. Bütün inançlar gibi Allah'ın varlığına (Teizm) ya da yokluğuna (Ateizm) olan inanç gerekçeli ya da gerekçesiz olabilir. Bu yazımızdaki amacımız Allah'a olan inancın gerekçeli bir inanç olduğunu göstermektir.

Peki bir inancın gerekçeli olması ne demektir? Bir inanç lehinde argümanlar (deliller) verilerek temellendirilir. Argümanlar o inancın doğru olma ihtimalini arttıran, iddianın kendisinden bağımsız gerekçelerdirler. Argüman ya da delil bir iddiayı matematiksel kesinlikte ispatlayacak kanıt değildir. Hiçbir ilginç felsefi sorunla ilgili böyle bir kanıt vermek mümkün değildir. Çoğu zaman, "Allah'ın varlığı kesin olarak gösterilemez, dolayısıyla inancın konusudur" gibi ifadelerle rastlamak mümkündür. Bu ifadelerde inanç kavramının yanlış kullanımı yanında, bu cümlelerin yarattığı beklenti de doğru değildir. Dış dünyanın ve sizin bir bilgisayar simülasyonu olmadığını, elinizde tuttuğunuz kağıtların gerçek olduğunu da matematiksel olarak ispatlayamazsınız. Ya da etrafınızda gördüğünüz insanların çok zekice tasarlanmış, bilinçsiz robotlar olmadığını da matematiksel olarak ispatlayamazsınız. Ancak bu aldığınız havanın gerçek olduğu ya da annenizin bilinçli bir varlık olduğu inançlarınızın gerekçelendirilmemiş dogmatik inançlar olduğu anlamına gelmez. Yazımızda evrendeki birkaç olgudan hareketle Allah'ın varlığını gerekçelendirmeye çalışacağız. Burada sunacağımız argümanlar Allah'ın varlığı lehinde sunulabilecek argümanların sadece bir kısmıdır.

Argümanlar öncüllerle savunulur. Öncüller, argümanın sonucunu savunmak için kullanılan ara gerekçelerdirler. Bunların, doğru olma ihtimalinin, yanlış olma ihtimalinden fazla olması argümanı başarılı kılmak için yeterlidir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, çağdaş felsefe hiçbir çıkarım için kesin ispat aramaz. Esasen bu yazının amacı da Allah'ın varlığını kesin olarak ispat etmekten ya da ateizmi tam anlamıyla çürütmekten daha ziyade, ilim, irade ve kudret sahibi ezeli bir Yaratıcı'nın varlığına inanmanın (teizm), inanmaya

göre (ateizm) çok daha makul olduğunu ortaya koymaktır. Bunun için de tek bir delille Tanrı'nın varlığı ispat etmeye çalışmak yerine delillerin toplamının sağladığı ikna edicilikten faydalanma yoluna gidilecektir. Tanrı'nın varlığına yönelik deliller kendi başlarına bağımsız ele alındıklarında kesin olmasalar bile onların bir araya gelmesiyle oluşacak inandırıcılık kuşkusuz daha fazla olacaktır.

Son olarak, yazıda çokça atfı yapacağımız Ockham'ın usturası isimli ilkeyi hatırlatmak isterim. Bu hem bilimde, hem de felsefede kullanılan ilkelerden biridir. Bu ilkeye göre eğer bir ya da birkaç olgu, tek bir cisim ile açıklanabiliyorsa, bu açıklama birden fazla cisme atfı yapan açıklamaya tercih edilmelidir. Diğer bir deyişle, açıklamalarımızda kullandığımız varlık sayısı olabildiğince az olmalıdır, gereksiz yere cisimlerin sayısı arttırılmamalıdır. Mesela, çekim kuvveti teorisini ele alalım. Bu teoriye göre kütlesi olan iki cisim birbirini çekim kuvveti denilen bir kuvvetle çeker. Bu teori tek kuvvete atfı yapar. Oysa zayıf iten ve ondan güçlü çeken bir kuvvete de atfı yaparak aynı gözlemler açıklanabilirdi. Bu ikinci teoriyi tercih etmememizin nedeni Ockham'ın usturasıdır.

Temel kavramları gözden geçirdiğimize göre, Allah'ın varlığı lehinde, dolayısıyla Ateizm aleyhinde verilebilecek gerekçeleri inceleyebiliriz.

Evrenin Başlangıcı

Neden hiçbir şey yerine bir şey var? Evren ezeli mi yoksa sonradan mı ortaya çıktı? Bu sorular felsefenin en önemli soruları arasındadır. Tarih boyunca Ateistler evrenin ezeli olduğunu savunmuş, bundan dolayı da bir açıklamaya ihtiyaç duymadığını söylemişlerdir. Diğer taraftan Teistler evrenin ezeli olmadığını ve açıklamaya ihtiyaç duyduğunu, ezeli ve açıklamaya muhtaç olmayan şeyin Tanrı olduğunu iddia etmişlerdir. 20. Yüzyılın başlarında Einstein'ın geliştirdiği Genel Görelilik Kuramı ile kozmoloji biliminin kapısı açılmış, bunun sonucunda bugün kozmolojinin temel teorisini oluşturan Büyük Patlama Kuramı doğmuştu. Bu kurama

göre evren 13.8 milyar yıl önce büyük patlama adı verilen bir açılma ile var olmaya başlamıştı. Bu kuramdan sonra, kozmologların büyük çoğunluğu evrenin bir başlangıcı olduğu fikrini kabul etmişti. Bu gelişme Allah'ın varlığı lehinde, klasik İslâm düşüncesinde Hudûs delili olarak bilinen argümanının, Kelâm Kozmolojik Argümanı (The Kalâm Cosmological Argument) adıyla yeniden felsefe sahnesine dönmesine yol açmıştı. Bu argüman öncüller halinde şu şekilde yazılabilir:

1. Evrenin başlangıcı vardır.
2. Başlangıcı olan her şeyin bir nedeni vardır.
3. Evrenin bir nedeni vardır. (1 ve 2)
4. Eğer evreninin bir nedeni varsa bu neden Allah'tır.
5. Allah vardır.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi birinci öncül, modern kozmolojide genel kanaati yansıtan bir öncüldür. Bu anlamda doğru olma olasılığının, yanlış olma olasılığının üstünde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Hatta bu öncül lehinde çeşitli felsefi argümanlar bile getirmek mümkündür. 1'den başlayıp saymaya başladığını düşünün: 1,2,3,... Ne zaman sonsuza ulaşacaksınız? Cevabı basitçe hiçbir zamandır çünkü her zaman sayacağınız bir sonraki bir sayı olacaktır. Peki sonsuzdan 1'e geri saymak mümkün müdür? Bunun da cevabı hayırdır çünkü sayma yönünü değiştirmek, saymayı kolaylaştırmaz, sonuçta geçilmesi gereken sayı adedi aynıdır. Dolayısıyla 1'den başlayıp sonsuza ulaşamıyorsanız, sonsuzdan başlayıp (sonsuzdan başlamak da ayrı bir sorunlu kavramdır) 1'e de ulaşamazsınız. Sonsuzu bitirmek hangi yönde sayarsanız sayın imkânsızdır. Ancak, eğer evren ezeliyse sizi bu metni okumaya iten olaylar dizisi sonsuz bir zincir oluşturmaldır. Yani şu ana kadar sonsuz adet olay tamamlanmış olmalıdır. Sonsuz tamamlanamayacağına göre bu mümkün olamaz. Demek ki geçmişteki olaylar dizisi sonsuz olamaz, yani evrenin bir başlangıcı olmalıdır.

Başlangıcı olan her şeyin bir nedeni olduğunu söyleyen ikinci öncül de doğru gözükmektedir. Modern bilimin birinci öncülü desteklemesinden dolayı bazı ateistler ikinci öncülü reddetme yoluna gitmekte ve evrenin hiçlikten nedensiz bir şekilde ortaya çıktığını iddia etmeye çalışmaktadır. Ancak bu saçmadır. Eğer hiçlik nedensiz bir şekilde evreni yaratabiliyorsa neden başka şeyler yaratmamaktadır? Hiçlik var olan bir şey değildir ve hiçbir özelliği yoktur. Bundan dolayı hiçlik, evreni arabalara ya da televizyonlara tercih edemez. İyi ama hiçlik neden sadece evren çıkardı da başka cisimler mesela arabalar ve televizyonlar çıkarmadı/çıkarmıyor? Hiçbir özelliği olmadığı için hiçlik hiçbir şeyden de etkilenemez. Öyleyse neden odamızda araba ve televizyonların nedensiz kendi kendine çıktığını görmüyoruz? Birinci öncülü reddeden birinin bu soruya verebileceği bir cevabı yoktur. Hiçliğin evreni nedensiz yaratabileceği iddiasının yanlış olma ihtimalinin, doğru olma ihtimalinden daha yüksek olduğu iddiası bu yüzden rahatlıkla savunulabilir.

Üçüncü öncül ilk iki öncülün mantıksal sonucudur. Bundan dolayı bu iki öncül doğruysa üçüncü öncül kaçınılmaz bir şekilde doğrudur.

Son olarak dördüncü öncüle göz atalım. Evrenin nedeni nasıl bir şey olmalıdır? Bu neden evrenin yaratıcısı sıfatına sahiptir. İkinci öncülde gösterdiğimiz gibi sonsuz tamamlanamayacağına göre sonsuz nedenler zinciri de olamaz. Dolayısıyla ilk nedenin kendisi nedensiz olmalı ya da neden gerektirecek bir başlangıca sahip olmamalıdır. Eğer onun da bir nedeni ya da başlangıcı olsaydı sonsuz nedenler zinciri (infinite regress/teselsül) problemi oluşurdu. Ockham'ın usturası gereği bu ilk nedenin evrenin tek bir yaratıcısı olduğu söylenebilir. Sonsuz değişimler silsilesi benzer şekilde imkânsız olduğu için bu varlık değişmez olmalıdır. Uzay, zaman ve madde sonradan ortaya çıktığına göre ve değişmeyen bir şey zaman içinde olamayacağına göre ilk neden uzay ve zamandan bağımsız ve maddi olmayan bir şey olmalıdır. Felsefeciler, değişmeyen, maddi olmayan ve zamansız olabilecek iki kavramdan bahsederler:

soyut nesnelere ve maddi beden sahibi zihinler. Ancak soyut nesnelere nedensel ilişkiye giremezler. Dolayısıyla evrenin nedeni maddi bedensahibi olmayan bir zihin olmalıdır. Tüm bu saydığımız sıfatlar Allah'ın sıfatlarıdır ve bundan dolayı evrenin nedeninin Allah olduğu söylenebilir. Bu nedenin diğer özelliklerini önümüzdeki bölümlerde ele alacağız.

Evrenin Yaşam İçin Hassas Ayarı

Yaşama uygun bir evren, çoğalabilen ve enerji kullanıp depolayabilen varlıklara izin verebilmelidir. Bunlar yaşam için olmazsa olmaz koşullardır. Böyle varlıklar, ancak çoğalma ve enerji depolama gibi kimyasal süreçleri olanaklı kılan zengin kimyaya ve kararlı enerji kaynaklarına sahip bir evrende mümkündür. 1970'lerde Carter, Carr ve Rees, Paul Davies gibi bilim adamlarının yazdığı makaleler ve Barrow ile Tipler'in detaylı çalışması sonucunda fizikçiler, zengin kimya ve kararlı enerji kaynaklarına (yıldızlara) izin veren doğa yasaları, temel fizik sabitleri ile başlangıç koşulları kümesinin, izin vermeyenlerle kıyasla çok çok düşük olduğunu fark ettiler. Diğer bir deyişle, fiziğin yaşama izin verecek şekilde olması olasılığı, olmamasına göre astronomik derecede düşüktür. Bu olgu fizikçiler tarafından "hassas ayar" terimi ile ifade edilmeye başlandı.

Evrenin hassas ayarlı olmasından hareketle, Allah'ın varlığı lehinde şu şekilde özetlenebilecek bir argüman getirmek mümkündür:

1. Evrenin yaşam için hassas ayarlı olması açıklamaya muhtaçtır.
2. Bu olgunun Teistik bir açıklaması mevcuttur: Allah evreni yaşam ortaya çıkaracak şekilde tasarladı.
3. Evrenin neden hassas ayarlı olduğu ile ilgili, aynı derecede makûl Teistik olmayan bir açıklama mevcut değildir.
4. Dolayısıyla evrenin yaşam için hassas ayarlı olması Teizm lehinde bir delil teşkil eder.

İlk öncülü anlamak için öncelikle hassas ayarla ilgili birkaç örnek vermeliyiz. Mesela, yaşadığımız evren üç uzay boyut yerine başka bir boyut sayısına sahip olsaydı, kararlı atomlar oluşamaz, bunun sonucunda kimya ve dolayısıyla yaşam oluşamazdı. Mesela, yerçekiminin şiddeti 10^{60} (1 arkasında 60 sıfır)'ta 1 daha güçlü ya da daha zayıf olsa, evren ya yıldızlar oluşmadan içine çökecek ya da dağılacak, yaşam ortaya çıkamayacaktı. Bu evrenin herhangi bir yerine saklanan saç telinin şans eseri vurulmasına eş değerdir. Bir başka örnek daha verelim, evrenin genişleme hızını belirlemede önemli rol oynayan kozmolojik sabit isimli parametre, olduğundan 10^{120} 'de 1 daha güçlü olsa galaksiler oluşamayacak, aynı miktarda daha zayıf olsa yıldızlar oluşmadan evren içine çökecek, iki durumda da yaşam oluşamayacaktı. Bu örnekleri daha da arttırmak mümkündür. Bu kadar farklı parametrenin yaşam ortaya çıkaracak şekilde, bu kadar hassas değerlere sahip olmasını tesadüfle açıklamak çok güçtür. Bu, 20 kere arka arkaya piyango kazanmış birinin zaferini tesadüfle açıklamaya benzer. Dolayısıyla ilk öncül doğru gözükmemektedir.

İkinci öncül de doğru gözükmemektedir. Teizme göre Allah evreni yaşama izin verecek şekilde yaratmıştır. Dolayısıyla Teizm doğrusa, temel sabit ve yasaların yaşama izin verecek değerlere sahip olmasında şaşılacak bir durum yoktur.

Peki Teizm dışında, hassas ayarı açıklayabilecek başka makûl bir açıklama var mıdır? Ateistler genelde, hassas ayar olgusunu çok evrenler hipotezi ile açıklamaya çalışırlar. Bu hipoteze göre, fizik yasaları ve temel sabitleri birbirinden farklı çok fazla sayıda evren vardır. Bu evrenlerin çoğunda yaşam olmasa da çok az sayıda evrende parametreler yaşama uygun şekildedir. Biz işte bu az sayıdaki evrenlerden birindeyiz ve dolayısıyla parametrelerin hassas ayarlı olmasına şaşırılmamalıyız. Bu açıklama başarılı mıdır? Çok evrenler kuramının karşılaştığı Boltzman beyin problemi ve Ters kumarıcı mantık hatası gibi sorunları görmezden gelsek bile, bu kuram Teistik hipoteze rakip olamaz. İki çeşit çok evrenler kuramından

bahsetmek mümkündür: Metafiziksel çok evrenler kuramı ve fiziksel çok evrenler kuramı. Metafiziksel çok evren modellerine göre mümkün olan her şey bir evrende gerçekleşir. İyi ama bu model doğrusa, o zaman tasarlanmış evrenler de vardır ve Allah da vardır denilebilir. Dolayısıyla metafizik çok evrenler, bırakın Teizme rakip olmayı, Teizmi doğrular. Fiziksel çok evrenler kuramında ise evren yaratan bir mekanizma vardır. Bu mekanizma yeni evrenler yaratır. Bu mekanizmanın, yaşam izin verecek evrenler yaratabilmesi için birçok şartı sağlaması gerekir. Mesela, evrenler arasında temel fizik sabitlerini değiştirmesi gerekir, yeni oluşan küçük evrenlerin genişleyip büyümesini sağlaması gerekir, evren içinde madde oluşması için yüksek miktarda enerji sağlayabilmesi gerekir vs. Dolayısıyla evren yaratan mekanizmanın kendisi hassas ayarlı olmalıdır, zira bu şartlardan herhangi biri sağlanmadığında yaşam bütün evrenlerde imkânsız hale gelmektedir. Dolayısıyla fiziksel çok evrenler kuramı hassas ayara açıklama sağlamaz; aksine problemi bir adım daha öteye, evren yaratma mekanizmasına taşır.

Bu argüman eğer başarılıysa, ilk argümanda bulduğumuz, evrenin yaratıcısı olan uzay-zaman dışındaki bir varlığın, aynı zamanda evreni, yaşamı ortaya çıkaracak şekilde bir planla yarattığını göstermektedir. Bu sonuç Ockham'ın usturası gereği, yaratıcı ile tasarılayıcının aynı varlık olduğu varsayımıyla elde edilir. Dolayısıyla evrenin yaratıcısı, çoğu deistin iddia ettiği gibi evreni yaratıp çekilmiş ve insanlarla ilgilenmeyen bir varlık değildir. Tam tersine, o, bütün parametreleri evrenin, yaşamı ortaya çıkarmasını sağlayacak şekilde ayarlamıştır. Yani canlılık olmasını hedeflemiştir.

Evrenin Keşfedilebilirlik ve Teknoloji İçin Hassas Ayarı

2010'lu yıllarda, hassas ayar konusunda uzman fizikçi ve felsefeci Robin Collins evrenimizin sadece yaşam için değil, aynı zamanda keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olduğunu ortaya attı. Evrenin keşfedilebilirlik için hassas ayarlı olması demek, temel fizik sabiti, yasa ve parametrelerin evreni keşfetmek için, yani

bilim yapmak için ideal değerlere sahip olması demektir. Diğer bir deyişle, evrendeki parametrelerde yapılacak çok ufak değişiklikler, bilim yapmayı zorlaştıracaktır. Evrenin teknoloji için hassas ayarlı olması demek benzer şekilde, evrenin teknoloji üretilmesine uygun bir yapıda olduğu, parametrelerde yapılacak çok ufak değişikliklerin teknoloji üretilmesini zorlaştıracığı hatta imkânsız hale getireceği iddiasıdır.

Evrenin keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olmasından hareketle, Allah'ın varlığı lehinde yukarıdaki argümana benzer bir argüman geliştirmek mümkündür.

1. Evrenin keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olması, açıklamaya muhtaçtır.
2. Bu olgunun Teistik bir açıklaması mevcuttur: Allah evreni keşfedilebilir kılacak ve teknoloji ortaya çıkaracak şekilde tasarladı.
3. Evrenin neden keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olduğu ile ilgili, aynı derecede makûl Teistik olmayan bir açıklama mevcut değildir.
4. Dolayısıyla Evrenin keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olması Teizm lehinde bir delil teşkil eder.

İlk öncülü daha iyi anlamak için önce evrenin keşfedilebilirlik ve teknoloji için hassas ayarlı olmasının ne anlama geldiğini daha detaylı anlamaya çalışalım. Mesela, atomlardaki elektronları çekirdek etrafında tutan elektromanyetik kuvveti ele alalım. Bu kuvveti kontrol eden parametre ince ayar sabitidir. Bu sabit; büyürse elektromanyetik kuvvetin gücü büyür, küçülürse elektromanyetik kuvvetin gücü küçülür. Eğer ince ayar sabiti sahip olduğu değerden %10 daha güçlü olsaydı ateşin uzun süre yanması imkânsızlaşır, ateşe dayalı metallerin işlenmesi gibi teknoloji ve bilim için önemli birçok işlem gerçekleşmezdi. Diğer taraftan bu sabit çok az daha küçük olsaydı ateşler sönmez ve bütün yanıcı maddeler kısa süre içerisinde

tükenirdi. Yakıtların olmadığı bir ortamda teknoloji ve bilim üreten bir medeniyet oluşamazdı. Ayrıca ince ayar sabiti daha küçük olsaydı mikroskopun büyütme gücü düşer ve bundan dolayı hücre gibi küçük biyolojik yapılar görünemezdi. İnce ayar sabiti küçük olsaydı teknoloji de çok ciddi darbe yerd zira, transformatörler ile elektrik motorları kullanılmaz hale gelir, antenlerin algılama gücü düşerdi.

Başka bir temel kuvvet olan zayıf nükleer kuvvetin gücünü ele alalım. Eğer bu kuvvetin gücü 10 defa daha güçlü olsaydı atomlar 100 defa daha çabuk bozunur, Potasyum-40 yaş tespiti kullanılmaz hale gelir, Karbon-14 yaş tespiti 300 yıldan eski cisimler için kullanılamazdı. Cisimlerin yaşını tespit etmek ciddi sorun olurdu. Bu kuvvet 10 defa daha zayıf olsaydı, nötrino isimli temel parçacıklar tespit edilemez olurdu, bunun sonucunda yıldızların içindeki süreçler hakkında bilgi elde edemedik. Kozmik arka ışınımı olarak bilinen ışınım evrenin büyük ölçekteki resmini çok büyük bir hassasiyetle verir. Kozmik arka alan ışınımının gücü evrendeki Baryon foton oranına bağlıdır. Bu oran 10 defa daha büyük ya da daha küçük olsaydı, bu ışınımı tespit etmek imkânsız olurdu. Bunun sonucunda kozmoloji bilimi ciddi oranda sınırlanır, evrenin geçmişi ve yapısı hakkında bilgimiz epey azalır. Bu örnekleri daha da arttırmak mümkün. Buradan görebildiğimiz gibi, evrendeki önemli sayıda parametre, evrenin akıllı canlılar tarafından keşfedilmesine ve teknoloji üretilmesine uygun değerlere sahiptir. Evrendeki parametrelerin, teknoloji üretilmesi ve evrenin keşfedilmesi için tesadüfen uygun değerlere sahip olduğunu iddia etmek zordur.

İkinci öncül makûl gözükmektedir. Teizme göre Allah evreni akıllı canlılar ortaya çıkarmaya uygun şekilde yaratmıştır. Allah'ın evreni aynı zamanda, bu akıllı canlıların anlayabileceği ve hayatlarını kolaylaştırmak için teknoloji üretecek şekilde tasarlamış olmasında hiçbir gariplik yoktur. Hele ki devamlı doğaya bakıp üstüne düşünmeye atıf yapan İslâmî teizm açısından tam da beklenen resim, keşfedilmeye ve teknoloji üretmeye uygun bir evrendir.

Üçüncü öncül de doğru gözükmektedir. Evrenin arkasında akıllı canlılarla ilgilenen bir bilinç olduğu varsayımı reddedildiğinde, evrenin akıllı canlılar tarafından keşfedilmeye müsait şekilde olduğunu beklemek için hiçbir gerekçe yoktur. Çok evrenlere atıfla bu durumu açıklamaya çalışmak, bir önceki bölümde verdiğimiz gerekçelerden dolayı makûl bir yaklaşım değildir. Bu Teistik olmayan hipotezler açısından bu duruma tesadüf demekten başka bir seçenek yoktur. Ancak bu, Teistik açıklama kadar doyurucu bir çözüm değildir. Çünkü, yukarıda dediğimiz gibi, çok sayıda farklı parametrenin hassas ayarı mevcuttur ve bunların hepsinin uygun değerlere sahip olması epey şaşırtıcıdır.

Dolayısıyla evreni yaratan neden, akıllı canlılığa izin verecek bir evren hedeflemesinin yanında, insanlar tarafından anlaşılabilir ve teknolojiye imkân verecek bir evren oluşmasına özen göstermiştir.

Matematiğin Doğası ve Evrene Uygulanabilirliği

Matematik keşif midir yoksa icat mıdır? Neden matematik evreni açıklamada kaçınılmaz rol oynar? Bunlar matematikle ilgili sorabileceğimiz en temel sorular arasındadırlar. Matematik bir taraftan tamamen zihinsel bir aktivite gibi gözükür, zira matematikçiler teorilerini saf zihinsel düşünce ile geliştirirler. Diğer taraftan, matematik evreni ciddi bir hassasiyetle tasvir etmekte, onunla ilgili keşifler yapmamızı sağlamaktadır. Dolayısıyla matematiğin bizi aşkın bir yönü var gibi gözükmektedir. Bu ikilem bize, Allah'ın varlığı lehinde ilginç bir argüman sunar. Bu argüman şu şekilde özetlenebilir:

1. Sayılar gibi matematiksel nesnelere ya gerçekte yoktur ya zihinden bağımsız bir şekilde vardır ya da zihne bağlı kavramlar olarak vardır.
2. Matematiksel nesnelere vardır.
3. Matematiksel nesnelere, zihinden bağımsız var olamazlar.

4. Dolayısıyla matematiksel nesnelere zihne bağlı kavramlardır.
5. Eğer matematiksel nesnelere bir zihne bağlı kavramlarsa, ezeli, zamansız ve sonsuz bir zihin var olmalıdır.
6. Sonsuz, ezeli, zamansız bir zihin vardır.

Birinci öncül, matematiksel nesnelere ilgili üç temel teoremin özetidir. Birinci görüş Nominalizm olarak bilinir. Bu görüşe göre matematiksel nesnelere insanların ürettiği isimlendirmeler ya da kurgulardır. Daha doğrusu matematiksel nesnelere ne zihne bağlı olarak ne de zihinden bağımsız olarak vardır. İkinci görüş Kavramsalılık olarak bilinir ve bu görüşe göre, matematiksel nesnelere vardır, ancak bunlar zihne bağlı olarak vardır. Üçüncü ve son alternatifte göre, matematiksel nesnelere zihinden bağımsız bir şekilde vardır. Bu görüş Platonizm olarak bilinir.

İkinci öncül, Nominalizmi reddeder. Peki Nominalizmin yanlış olduğunu düşünmemiz için nasıl bir gerekçemiz vardır? Birincisi Pisagor, Platon, Gödel, Hardy, Cantor gibi matematikçilerin önemli bir kısmı, matematik yaparken bir icat yaptıklarını değil, keşif yaptıklarını düşünmüşlerdir. Nominalist, bu matematikçilerin, matematik yaparken neden yanlış olduklarını açıklamalıdır. İkinci ve daha önemli gerekçeye evrenin matematiğe uygunluğu, yani matematikle tasvir edilebilir olmasıdır. Matematikçiler teorilerini evrene bakmadan, tamamen masa başında geliştirirler. Ancak bu teoriler daha sonra teorik fizikçiler tarafından evreni anlamada kullanılır ve birçok ilginç keşif yapılır. Mesela 1928 yılında Dirac, kendi ismini taşıyan denklemi çözerek, pozitron isimli bir parçacık öngörmüştü. Bu parçacık 4 yıl sonra 1932 yılında keşfedilmişti. Bu ilginç olayı Nobel ödüllü fizikçi Weinberg şu şekilde özetlemektedir:

“Matematikçilerin daha sonra fizikçilerin yararlı bulacakları formel yapıları, zihinlerinde böyle bir hedef olmamasına rağmen, matematiksel güzellik hissi (duyusu) ile geliştirmeleri çok gariptir... Fizikçiler, genellikle matematikçilerin, fiziksel teoriler için

gereken matematiği öngörebilme yeteneklerini epey esrarengiz bulurlar. Bu, Neil Armstrong'un 1969'da Ay'ın yüzeyine ilk adımını attığında, ay tozunda Jules Verne'nin ayak izlerini bulması gibidir.”

Bu olgu Nominalizm açısından ciddi sorunlar doğurur. Nasıl oluyor da bizim icadımız olan matematik evreni bu kadar hassas bir şekilde tasvir etmektedir? Nasıl oluyor da bu icat bilim için vazgeçilmez olabiliyor? Nominalistin bu sorulara verebileceği bir cevabı yoktur. Doğa yasalarının matematiğe bir dile sahip olması, bizi matematiğin insanlığın üzerinde/aşkın olduğuna dolayısıyla da Nominalizmin yanlış olduğu sonucuna götürmektedir.

Üçüncü öncül, Platonizmin yanlış olduğunu iddia eder. Matematik, evreni tasvir etse de evrenden bağımsız bir uğraştır. Evrenimiz çok farklı bir yapıda olsaydı da 19 asal sayı olacaktı, dolayısıyla matematiksel teoremler ve cisimler evrenle alakasızdır. Bunların doğruluğu zaman ve mekândan bağımsızdır. Bundan dolayı Platonizm doğruysa, matematiksel nesnelere uzay-zaman dışında var olan ve nedensel ilişkiye girmeyen soyut cisimler olmalıdırlar. Platonizm bu yapısından ötürü çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalır. Eğer Platonizmin iddia ettiği gibi, matematiksel cisimler nedensel ilişkiye giremiyorsa ve zihinden bağımsızsa, o zaman bizim onlardan haberdar olmamız gerekirdi. Çünkü bir şey hakkında bilgi elde etmek için o cisimle bir çeşit ilişkiye girmek şarttır, öyle ki bu ilişki sırasında cisimle ilgili bilgiler ondan bize geçebilsin. Ancak matematiksel cisimler gibi mekânda olmayan, nedensel ilişkilere girmeyen cisimlerle böyle bir ilişki sağlamak imkânsızdır. Ancak biz matematiksel cisimlerden haberdarız, dolayısıyla Platonizm doğru olamaz.

Matematiğin evrene uygulanabilirliği Platonizm açısından da sorundur. Zira, eğer matematiksel nesnelere zaman-mekândan bağımsız, nedensel ilişkiye girmeyen cisimlerse evrenle hiçbir etkileşime girememeleri gerekir. İyi ama bu durumda, evreni tasvir etmeleri çok garip ve şaşırtıcıdır. Uzay-zaman dışında olan ve evrenle hiç etkileşime giremeyen yapıların evreni tasvir etmelerini beklemek için

hiçbir gerekçe yoktur. Bu uzay zaman dışında olan ve hiçbir şeyle etkileşmeyen bir kitabın, sizin hayatınızı tasvir etmesi gibidir. Böyle bir şey kabul edilemeyecek kadar büyük bir tesadüf olur. Bir önceki paragrafta açıkladığımız sorun ile birleştirildiğinde, bu durum Platonizmi reddetmek için bize makûl gerekçeler sunmaktadır.

Dördüncü öncül, ilk öncülden mantıksal olarak çıkmaktadır. Dolayısıyla elimizde makûl seçenek olarak Kavramsalılık kalmıştır.

Beşinci öncül de makûl gözükmetedir. Bunu anlamak için şöyle bir soru soralım: Matematiksel nesnelere nasıl bir zihne bağlı kavramlar olabilirler? İnsan zihnine bağlı kavramlar olamayacaklarını rahatlıkla söyleyebiliriz, zira matematiksel nesnelere sonsuzken, insan zihni kapasite olarak sonludur. Dolayısıyla matematiksel nesnelere sonsuz bir zihne¹ bağlı olarak var olmalıdırlar. Dahası bu zihin bizim evrenden, dolayısıyla zaman-mekândan bağımsız olmalıdır. Zira yukarıda bahsettiğimiz gibi matematiksel cisimler, evrenden bağımsızdırlar, evren var olmasaydı da farklı bir şekilde var olsaydı da matematik aynı olacaktı. Tabii zamanın dışında olan bu varlık ezeli ve ebedi olmalıdır. Son olarak, bu zihnin evrenle ilişkiye giren, hatta onu tasarlayan bir zihin olması gerekmektedir. Çünkü, evrenin matematiğe uygunluğu sadece, bu varlığın, evreni, zihnindeki² matematiksel yapılarla tasarlayıp yaratmış olmasıyla açıklanabilir.

Ezeli-ebedilik, evreni tasarlama ve sonsuz bir ilme sahip olma sıfatları Allah'ın sıfatları olduğu için, matematiğin doğasının ve evrene uygulanabilirliğinin bize, Allah'ın varlığı lehinde başka bir gerekçe daha sunduğunu söyleyebiliriz.

1 Kelamcılar buradaki ifadeyi dilerseler “sonsuz ilim sahibi varlık” olarak da okuyabilirler. Zihin ile ilim sahibi ifadeleri makalede dönüşümlü şekilde kullanılacaktır. Zihin özellikle çağdaş din felsefesinde kullanılmaktadır.

2 Buradaki ifade ezeli ilmindeki şeklinde de okunabilir.

Ahlâkın Nesnelliği

“Suçsuz bir insana işkence yapmak yanlıştır” ya da “Bir çocuğa tecavüz etmek ahlâkî olarak kabul edilmezdir” gibi cümleler her normal insana tartışılmaz derecede doğru gözükecektir. Sezgisel olarak masum bir çocuğun öldürülmesinin yanlışlığını hepimiz biliriz. Bunlar ahlâkî cümlelerdir ve belli olguları tasvir etmelerinin yanında, emir/zorunluluk ifade ederler. Bundan dolayı ahlâkî cümleler -meli/-malı ekleri ile de ifade edilebilirler: “Suçsuz bir insana işkence yapmamalıyız”, “Tecavüz etmemeliyiz” vb. iyi ama bu cümleleri doğru yapan şey nedir? Ahlâkî ne temellendirir? Bu soru bize Allah’ın varlığı lehinde başka bir argüman daha getirir. Bu argüman basitçe şu şekilde özetlenebilir:

1. Nesnel olarak doğru ahlâkî önermeler vardır.
2. Eğer nesnel olarak doğru ahlâkî önermeler varsa, Allah vardır.
3. Allah vardır.

Önce ilk öncülü ele alalım. Nesnel ahlâkî önermeler olması demek, toplumun inançları ve davranışlarından bağımsız doğru/yanlış ahlâkî önermeler olması demektir. Buna göre, bütün dünya pedofillerle dolsa bile, hala “Çocuklara tecavüz etmek yanlıştır” önermesi doğru olacaktır. Eğer, “Çocuklara işkence yapmak yanlıştır” gibi önermelerin nesnel olarak doğru olduğu kanaatindeyseniz, o zaman birinci öncülün de doğru olduğu kanaatinde olacaksınız. Ahlâkî önermelerin doğruluğu, dış dünyanın var olduğu ya da dün var olduğum, anılarımın gerçek olduğu ve bana yapay bir şekilde konulmadığı vb. temel inançlarım gibi sezgisel olarak doğru gözükmemektedir. Bu sezgisel bilginin yanlış olduğunu düşünmek için hiçbir gerekçe sunulmadığı sürece, birinci öncülün doğruluğu rahatlıkla varsayılabilir. En azından doğru olma ihtimalinin, yanlış olma ihtimaline göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Bazı felsefeciler, birinci öncülü kültürler arası ahlâkî anlaşmazlıklara atıfla eleştirmişlerdir. Bu felsefecilere göre, farklı kültürler ve insanlar bazı ahlâkî olgular noktasında anlaşmazlıklara düştükleri gözlemi, nesnel ahlâkın olmadığını gösterir. Mesela antik bazı toplumlar insan kurban ederken, bugün biz bir insan kurban etmeyi ahlâkî olarak yanlış bir şey olarak görürüz. Bu itiraz birkaç açıdan sorunludur. Birincisi, toplumlar ya da bireyler arasında ahlâkî anlaşmazlıklar olduğunu varsaysak bile bu nesnel ahlâkî önermeler olmadığını göstermez. Anlaşmazlıklar her disiplinde, hatta bilim ve matematik gibi nesnel olduğu noktasında çoğunlukla hemfikir olduğumuz disiplinlerde bile açığa çıkar. Mesela, Dünya'nın şekli konusunda farklı kültürler farklı tasavvurlara sahip olmuş olabilirler. Bu, dünyanın nesnel bir şekli olmadığı anlamına gelmez. Ancak kültürler arası anlaşmazlıklar olduğu iddiası da tam doğru değildir. Toplumlar arasında değişen şey ahlâk algısı değil evren algısıdır. Bir insanı kurban etmeyi meşru gören bir topluluğu ele alalım, bu topluluk suçsuz bir insanı keyfi olarak öldürmeyi meşru görmemektedir. Bu toplum, kızgın tanrılardan insanları korumak ve birçok insanın hayatını kurtarmak için insan öldürmeye kalkmaktadır. Biz bu topluluktan farklı olarak, böyle tanrıların varlığına inanmadığımız için, yani farklı bir evren algısına sahip olduğumuz için bir insanı kurban etmeyi meşru görmemekteyiz. Dolayısıyla ahlâkî anlaşmazlıkların esas kaynağı, farklı evren anlayışıdır, bundan dolayı da ahlâkî anlaşmazlıklar ahlâkın nesnel olmadığını göstermez.

Birinci öncüle diğer bir itiraz da Evrim teorisinden getirilebilir. Bazı felsefecilere göre “ahlâk” dediğimiz şey, herhangi bir organımız gibi evrim süreci boyunca gelişmiş, tek amacı çoğalma ve türü hayatta tutmak olan bir içgüdüdür. Bundan dolayı da bu görüşü savunanlara göre nesnel ahlâkî önermeler yoktur. Söz konusu itiraz şu açıdan sorunludur; çünkü mantıkta “kökensel hata (genetic fallacy)” olarak bilinen bir mantık hatası işlenmektedir. Bu mantıksal hatayla işlenen yanlışlığın özelliği, bir şeyin kökeni ya da tarihine referans verilerek bir iddianın yanlışlanmaya çalışılmasıdır.

Ancak bu her zaman mümkün değildir. Örnek vermek gerekirse şöyle bir iddia “kökensel hataya” sahiptir: Bilim adamı olan Kekule, benzen molekülünün yapısını rüyasında gördü. Dolayısıyla Kekule’nin benzen molekülü teorisine inanmamalıyız. Kekule’nin benzen molekülünü rüyasında gördüğü doğrudur, ancak bu durum molekülün o şekilde olduğunu göstermez. Dahası bu itirazı ortaya atanlara göre, bilim yapmakta kullandığımız tümevarım yeteneğimiz, gözlem yapmakta kullandığımız duyularımız, matematiksel sezgilerimiz vs. hepsi evrimsel süreçlerle gelmişlerdir. Ancak bu matematiğin, bilimin, beş duyularla aldığımız bilginin nesnel olmadığını göstermez. Benzer şekilde, ahlâkî sezgilerimizin kökeni evrim olsa da bu ahlâkın nesnel olduğu iddiasını yanlışlamaz.

İkinci öncülün doğru olup olmadığını anlamak için, nesnel ahlâkın varlığına inanmanın felsefi sonuçları üstüne düşünmemiz gerekmektedir. Merhamet, iyilik, cömertlik gibi ahlâkî özellikler, özgür irade sahibi kişilerin taşıyabileceği özelliklerdir. Masa, sandalye, bakteri gibi ilim ve irade sahibi olmayan cisimlerin merhametli ya da cömert olmasından söz edilemez. Dolayısıyla ahlâkî önermeleri temellendirecek şey ilim ve irade sahibi bir varlık olmalıdır. Ahlâkî önermeler, bir önceki bölümde ele aldığımız matematiksel önermeler gibi deneysel değildirler. Temel ahlâkî ilkelerin doğru olup olmadığı hiç evrene bakmadan anlaşılabilir, dolayısıyla bunlar evrenden bağımsız olarak doğrudurlar. “Çocuğa tecavüz etmek yanlıştır” önermesi, dünyada hiç tecavüz olmasa, hatta hiç çocuk olmasa da doğru olacaktır. Bu durumu şöyle de anlayabiliriz, ileride bilinçli, acı çekebilen iradeli robotlar olacağını düşünün. Bu robotlara zevk için işkence yapmak yanlıştır önermesi daha o robotlar var olmadan doğrudur. Dolayısıyla ahlâkî önermeler zaman ve mekândan bağımsız olarak doğrudurlar, dolayısıyla onları doğru yapan, temellendiren varlık zamansız olmalıdır. Son olarak ahlâkî önermelerin alt dalı olduğu -meli/-malı formatında, gereklilik belirten cümleler bir amaca işaret eder. Mesela “Kuantum mekaniği dersini geçmeliyim” diyen bir kişi, mezun olmak gibi bir amaç için

bu cümleyi kullanmaktadır. Dolayısıyla ahlâkî temellendiren bu varlığın insanlarla ilgili bazı planları yani amaçları olmalıdır. Tüm bu bahsettiğimiz olgular, zamansız, merhamet, iyilik, cömertlik gibi ahlâkî sıfatları taşıyan ve insanlarla ilgili planları olan Allah'ı tarif etmektedir. Bu analiz de ikinci öncülün makûl olduğunu göstermektedir. Bu da birinci öncülle birleştirildiğinde Allah'ın varlığı lehinde bize beşinci bir gerekçe sunmaktadır.

Sonuç

Yazımızda Allah'ın varlığı lehinde beş bağımsız argüman inceledik. Bu argümanlar başarılıysa, Teizm yani Allah'ın varlığına inanmak rasyonel gerekçelendirilmiş bir inançtır. Birinci argümanda, evrenin başlangıcından hareketle, evrenin yaratıcısı, maddi olmayan, zaman-mekân dışında bir zihin olması gerektiğini göstermeye çalıştık. İkinci argümanda, evrenin yaşam için hassas ayarlı olmasından hareketle, evrenin bir tasarlayıcısı olması gerektiği sonucunu çıkardık. Bu tasarlayıcının, Ockham'ın usturasına atıfla, ilk argümandaki tek bir yaratıcı olduğu sonucuna vardık. Böylece bu zaman-mekân dışındaki evrenin yaratıcısı olan varlığın aynı zamanda, onda akıllı yaşamı ortaya çıkarmayı planlayan bir tasarımcı olduğu sonucuna vardık. Üçüncü argümanda, evrenin sadece yaşam için değil, keşfedilebilirlik ve teknoloji için de hassas ayarlı olduğunu ve bundan hareketle evrenin temel sabitlerini ayarlayan bir tasarlayıcı olması gerektiğini göstermeye çalıştık. Evreni yaşam için hassas ayarlayan bu yaratıcı, ondan ortaya çıkacak canlıların evreni anlamasını ve teknoloji geliştirmesini hedeflemiştir. Dördüncü argümanda, matematiğin doğası ve evrenin matematiğe uygunluğundan hareketle, sonsuz kapasiteli, zaman-mekân dışında evreni matematiğe uygun bir şekilde yaratan/tasarlayan ilim ve irade sahibi bir varlığın olduğu sonucuna vardık. Ockham'ın usturasına atıfla bu tasarlayıcının, önceki argümanlarda bulduğumuz tasarlayıcı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim söz konusu hassas ayarlı parametreler matematiksel denklemlerde ortaya çıktıkları için bu

tasarlayıcıların aynı tasarlayıcı olduğu sonucuna varmak makûldür. Dolayısıyla bu zaman-mekân dışında olup, evreni, akıllı yaşam ve bilim/teknolojiye imkân verecek şekilde tasarımılayan varlığın, aynı zamanda sonsuz bir ilmi olduğu sonucuna varıyoruz. Son ve beşinci delilimizde, nesnel ahlâkı temellendirmek için, uzay-zaman dışındaki olan, merhamet ve iyilik gibi ahlâkî özellikler taşıyan, insanlarla ilgili planları olan bir zihin olması gerektiği sonucuna vardık. Yine bunun, önceki argümanlarda geçen varlık olduğunu iddia etmek makûldür. Zira, o argümanlarda bulduğumuz varlık da uzay-zaman dışında olan, dünyada akıllı yaşam çıkarmayı planlayan bir ilim sahibi bir varlıktır. Sonuç olarak, yukarıdaki beş argüman başarılıysa, uzay-zaman dışında olan, maddi olmayan, merhamet ve iyilik gibi ahlâkî özellikler taşıyan, insanlarla ilgili planları olan, evreni yaratan ve onu akıllı yaşam ortaya çıkaracak şekilde oluşturan, bu akıllı varlıklar için evreni keşfedilebilir kılıp teknoloji üretilmesine olanak sağlayacak şekilde tasarlayan sonsuz bir ilim sahibi bir varlık vardır. Bütün bu sıfatlar Allah'a ait olduğu için bu varlığın Allah olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla Teizm rasyonel bir pozisyonudur ve Allah'a inanç, gerekçelendirilmiş bir inançtır.